

การประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนยุค

The Application of Law of Karma Related to Development of the Life Quality in the Postmodern Thai Society

พระครูสังฆรักษ์ทะนงศักดิ์ จีรวทมนโน (แซ่อ๋อ)

Phrakru Sangharuk Thanongsakdi (Zaehau)

สมบุญ บุนนาค

Somboon Boondo

สวัสดี อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 10 ธันวาคม 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 ธันวาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคม ไทย หลังนยุค 2) ศึกษาแนวคิดกฎแห่งกรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนา 3) ประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในสังคมหลังนยุค 4) สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต การ วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิเคราะห์ (analysis) วิจัย (appreciation) และวิธาน (application)

ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตยังมีความจำเป็น เพราะสังคมไทยหลังนยุคได้มาสู่ยุคการ เปลี่ยนแปลงที่ฉับไวทั้งข้อมูลข่าวสาร ไฮ-เทคโนโลยี วัตถุนิยม บริโภคนิยม หากประชาชนตามไม่ทัน ย่อมเกิด ปัญหาได้ พฤติกรรมของคนเป็นไปส่อไปในทางผิดศีลธรรมมากขึ้น กฎแห่งกรรม หากประชาชนมีความเข้าใจ ถูกต้อง เชื่อกรรมและผลของกรรมสามารถช่วยยับยั้งมิให้ล้าไปสู่ความชั่ว หันมากลับมาทำความดี กฎแห่ง กรรมช่วยให้เกิดการพัฒนาคชีวิตและสังคม โดยอาศัยสัมมาทิฐิ และหลักไตรสิกขามาบ่มเพาะที่ช่วยให้เกิดการ พัฒนาทั้งทางกาย วาจา ใจ อาศัยความมีวินัยในตัวเอง อาศัยจิตใจที่แน่วแน่ มั่นคง และอาศัยปัญญาในการ แก้ปัญหาและพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน ร่างจิตที่สมบูรณ์ อยู่ในกายที่สมบูรณ์ (sound mind in sound body) องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษาวิจัย คือ ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องกรรม (Right understanding of Karma) การรู้จักประยุกต์ใช้ไฮเทคโนโลยี (Applying Hi-technology) รู้เท่าทันการ

เปลี่ยนแปลงของของสังคมหลังนยุค (Changing of Postmodern Society) ซึ่งสามารถเขียนเป็นโมเดลได้
ดังนี้ **Development of the Life Quality and Postmodern Thai Society = RUK + AP-hi
+CPS**

คำสำคัญ: กฎแห่งกรรม, สังคมไทยหลังนยุค, บริโภคนิยม

ABSTRACT

The objectives of this research paper were to: 1) study the concept of development of the life quality in Thai postmodern society 2) study the concept of the Law of karma in Buddhism 3) apply the law of karma in development the life quality and society in Thai postmodern society 4) create new body of knowledge model of development of the life quality in Thai postmodern society. This research is qualitative method through analysis, appreciation and application.

The research was found that development of life quality is necessary yet, because Thai postmodern society has come into the age of suddenly changes in the forms of information, hi-technology, materialism including consumerism. If people could not follow them, they lead to the problems. The behavior of people leads to more misconduct. If people understand the law of karma rightly, believe karma and the result of karma, then, could help them not fail to the evil, then, back to do goodness. The law of karma is cause to develop life and society through right understanding and three common characteristics in order to train and develop the body, speech, mind through self-order, firm mind and wisdom for solving of problems and develop the body and mind together. As dictum “sound mind in sound body”. The new body of knowledge: right understanding, Applying Hi-technology, Changing of postmodern society = RUK +A-h +CPS **Model** Development of Life Quality and Postmodern Thai Society.

Keywords: The law of Action, Postmodern Thai Society, Consumerism

1. บทนำ

ความเชื่อที่สำคัญประการหนึ่งในสังคมไทย คือ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อนี้ได้ฝังรากลึกในจิตใจของประชาชนมาช้านาน ยิ่งกว่านั้นเมื่อสังคมไทยรับเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เข้าเผยแพร่ตั้งแต่ยุคที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแคว้นมคธ เมืองปาตลีบุตรส่งคณะสมณทูตของพระโสณะและพระอุตตระเข้ามายัง

ดินแดนสุวรรณภูมิ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552: 31) ทำให้เพิ่มความเชื่อมั่นกฎแห่งกรรม ผู้วิจัยเองในฐานะพระสงฆ์ที่ต้องเทศนาสั่งสอนประชาชนในโอกาสต่าง ๆ ยิ่งมีความเชื่อมั่นว่า กฎแห่งกรรมมีความสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะเหตุผลหลายประการ

ประการแรก ในฐานะเป็นชาวพุทธต้องมีความเชื่อมั่นในหลักคำสอนนี้ เพราะหลักคำสอนนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ชาวพุทธย่อมมีความศรัทธาต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า มั่นใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เพียงแต่ชาวพุทธในปัจจุบันอาจหวั่นไหวไปบ้างต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ได้พบเห็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของคนบางกลุ่มบางพวก แต่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน หรือมีความร่ำรวยมากขึ้นทั้ง ๆ ที่ทำความผิด ทำสิ่งที่ไม่ดีงาม ในขณะที่คนทำความดีบางคนได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน จึงทำให้คนบางกลุ่มท้อแท้หมดกำลังใจในการทำความดีก็มี

ประการที่สอง ในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ จำต้องมีความเชื่อเรื่องกรรมเป็นพื้นฐาน ด้วยเหตุผลที่ว่า การดำเนินชีวิตควรมีหลักยึดเหนี่ยว หรือกรอบในการดำเนินชีวิต เพื่อป้องกันการดำเนินชีวิตที่ผิดทาง กรอบชีวิต คือ บุญและบาป ชีวิตที่ผิดพลาด มักไม่ให้ความสำคัญเรื่องบุญและบาป ทำให้มีการประพฤติดี ทำให้ชีวิตต้องประสบความเดือดร้อน ตนเองเดือดร้อน ผู้อื่นเดือดร้อน ทำให้ตนเองมีปัญหา และสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในสังคม ปัญหาทุกวันนี้ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการขาดความเชื่อกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อกรรม และผลของกรรมว่ามีจริง ทำให้เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิต ทำความผิดความชั่ว กว่าที่สำนึกได้ อาจสายเกินแก้ไข

ประการที่สาม หากชาวพุทธไม่ให้ความสำคัญเรื่องกรรมเท่ากับเป็นการปฏิเสธคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า การปฏิเสธคำสอนของพระพุทธเจ้า ถือว่าขาดหลักการวธธรรมตามหลักการวธธรรม 6 ประการ (อง.ฉก. (ไทย) 22/303/366) ข้อที่ 1 คือ สัตถุการวธ คือ ความเคารพในพระศาสดา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555: 189) ได้ให้นิยามและความหมายของการวธธรรมไว้ว่า “ความเคารพ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง ด้วยความจริงใจ” การเคารพพระธรรมคำสอน ถือได้ว่า เป็นการแสดงความเคารพสูงสุด เพราะพระพุทธเจ้ายังต้องเคารพพระธรรม จะทำอย่างไรให้ประชาชนที่เป็นชาวพุทธปฏิบัติตนได้ถูกต้องในการให้ความเคารพต่อธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยความจริงใจ

ประการที่สี่ ปัญหาชีวิตและปัญหาสังคมเกิดขึ้น เพราะขาดความเชื่อมั่นและความเข้าใจเรื่องกรรม ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการกระทำกรรมชั่ว ที่เรียกว่า อกุศลกรรม เมื่อบุคคลสะสมกรรมชั่ว กรรมชั่วย่อมพอกพูนขึ้นและขยายผลมากขึ้น การกระทำผิดทางกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า ทุจริต คือ กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต ยิ่งประพฤติดีผิดมากเพียงใด ผลของการกระทำผิด ยิ่งส่งผลให้ชีวิตและสังคมมีปัญหามากขึ้นเพียงนั้น ข้อเท็จจริงปรากฏประจักษ์อยู่แล้ว ว่า บ้านเมืองมีกฎหมายมากมายเพื่อป้องกันมิให้คนและสังคมกระทำผิดทำชั่ว แต่การกระทำเป็นเช่นนั้นไม่ เห็นได้จากความทุกข์ ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง หรือการเพิ่มจำนวนของนักโทษในคุก จนมีนักโทษล้นคุกล้นตาราง สถิติของนักโทษ World Prison Brief: ไทยติด

อันดับ 6 ผู้ต้องขังล้นเรือนจำมากที่สุดในโลก อัตราประชากรผู้ต้องขังของไทย มีอยู่ราว 445 คน ต่อประชากร 100,000 คน ประเมินจากประชากรทั้งหมด 69.49 ล้านคน (ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ อ้างอิงใน Brand Inside By Parichat Chk -22/10/2021 สืบค้นเมื่อ 20 ก.พ. 2565) จะเห็นได้ว่า สถิติของนักโทษในประเทศไทยมีมากกว่าจำนวนพระสงฆ์ในประเทศไทย ประเทศไทยมีจำนวนนักโทษอยู่ในระดับ Top 10 ของโลก อยู่ในระดับ 6 ของโลก ในระดับเอเชีย อยู่ในระดับ 3 ในระดับอาเซียน ขึ้นมาเป็น ระดับ 1 จึงทำให้มีนักโทษล้นคุก

ประการที่ห้า แนวโน้มของสังคมหลังนวยุค เป็นสังคมที่มีความหลากหลาย เป็นสังคมซ้อนสังคม เป็นสังคมลูกพันธุ์ผสม(Hybride) ที่มีทั้งสังคมไสยศาสตร์ สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม สังคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมบริโภคนิยม สังคมข้อมูลข่าวสาร สังคมดิจิทัล สังคมมีลักษณะโน้มเอียงไปในทางปฏิเสธศาสนามากยิ่งขึ้น การที่เยาวชนยุคใหม่ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อในการไม่เชื่อหรือปฏิเสธศาสนามากขึ้น เป็นผลจากการได้รับข้อมูลข่าวสารไปในทางต่อต้านศาสนา ย่อมมีผลกระทบต่อความเชื่อเรื่องกรรม ทั้งเรื่องบุญเรื่องบาป การไม่ละอายต่อบาป และการไม่เกรงกลัวต่อบาป จะทำให้สังคมมีปัญหามากยิ่งขึ้น การปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมจะมีส่วนช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติของเยาวชนได้มากน้อยเพียงใด เรื่องนี้กำลังเป็นปัญหาหรือไม่ จะมีทางออกให้กับสังคมหลังนวยุคอย่างไร

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเรื่องกรรม ถ้ามองว่า กรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนายอมรับเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว และกรรมเหนือดีเหนือชั่ว กรรมดี คือ กุศลกรรม กรรมชั่ว คือ อกุศลกรรม และกรรมเหนือดีเหนือชั่ว หรือไม่อาจจัดว่าเป็นกรรมดำ หรือ กรรมขาว คือ อภัยกตกรรม การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ กรรมที่พระอริยบุคคลกระทำ เป็นการกระทำไปตามหน้าที่ด้วยการกระทำที่บริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง ถ้ามองว่า ในปัจจุบัน มีการกระทำความชั่วหรือไม่ ตอบว่า ยังมีการกระทำกันอยู่มาก ถ้ามองต่อไปว่า ทำไมจึงยังมีการกระทำความชั่วกันอยู่ มีสิ่งใดบ้างที่เป็นสาเหตุให้คนกระทำความชั่ว ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า มีสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาที่เกิดจากเศรษฐกิจจัมป่วน ก็เป็นสาเหตุให้บุคคลก่อกรรมได้ เช่น บางคนฆ่าตัวตายเพราะถูกฟ้องศาล จนศาลตัดสินคดีล้มละลาย บางคนไปกู้หนี้ยืมสิน จนตนเองไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ จนต้องตัดสินใจไปปล้นชาวบ้าน ปัญหาเศรษฐกิจจึงเป็นปัญหาสำคัญของบุคคล ตลอดถึงสังคมและประเทศชาติ การก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจจึงมีให้เห็นดาษดื่น ส่วนปัญหาสังคมก็เป็นปัญหาหลักที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาฆาตกรรม ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหายาเสพติด ปัญหาการค้าประเวณี ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่กรรมของคนทั้งนั้น หรือ ปัญหาความห่างเหินจากศีลธรรม ยิ่งคนห่างจากศีลธรรมมากเท่าไร คนยิ่งไม่มีความละอายต่อการกระทำความผิด คนที่ขาดมโนสำนึกในการกระทำความดี เขาย่อมไม่สนใจเรื่องศีลธรรม เขาเหล่านั้นพร้อมที่จะทำความชั่วได้ทุกที่ ทุกเวลา ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นต้องให้ความสำคัญเรื่องกรรม เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุค
2. เพื่อศึกษาแนวคิดกฎแห่งกรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนา
3. เพื่อประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในสังคมหลังนวยุค
4. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คัมภีร์ปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎก และ หนังสือตำราทางพระพุทธศาสนา ในระดับต่าง ๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา หรือหนังสือ ตำราวิชาการที่บรรดาผู้รู้ได้เขียนขึ้นมา รวมทั้งจากแหล่งอื่น ๆ

ขั้นตอนที่สอง จัดเรียงเรียงข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูลไปตามบทที่กำหนดไว้ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่สาม นำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ หาเหตุผลในแต่ละประเด็น เพื่อหาความเชื่อมโยงของเรื่องนั้น ๆ นำองค์ความรู้เหล่านั้นมาวิเคราะห์ จัดเรียงลำดับเนื้อหาให้สอดคล้องกับประเด็นที่วางไว้ ให้สมเหตุผล และนำองค์ความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาสังเคราะห์กับงานวิจัย ประยุกต์ใช้องค์ความรู้เหล่านั้นเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

ขั้นตอนที่สี่ นำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้ว มาสังเคราะห์ เพื่อนำไปการเขียนงานวิจัยในทิศทางเดียวกัน

ขั้นตอนที่ห้า เรียบเรียงงานวิจัย

ขั้นตอนที่หก ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม พร้อมข้อเสนอแนะ

4. ผลของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุค ผลการวิจัย พบว่า คุณภาพของชีวิตยังต้องได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย ทางจิต และความรู้ การพัฒนาทางกาย หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมทางกายที่แสดงออกมาไม่เหมาะสม เช่น การประพฤติผิดศีลธรรม ยังมีการล่วงละเมิดกฎข้อห้าม มักมีการฝ่าฝืนกฎ แม้รู้ว่า มีกฎห้ามไว้มิให้กระทำ ก็ยังมีการกระทำ หรือฝ่าฝืนกฎ การที่คนในสังคมไม่เห็นความสำคัญของกฎ กติกา ระเบียบที่สังคมยอมรับ ยึดถือปฏิบัติกันมา เป็นบ่งบอกว่า สังคมนั้นยังต้องได้รับการพัฒนาโดยการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรม ให้เคารพกฎของสังคม ให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม และต้องให้คนในสังคมตระหนักว่าสิ่งที่เราทำลงไป คือ การก่อกรรม เมื่อก่อกรรม ต้องได้รับผลของกรรมที่ทำเอาไว้ หากมันสังคมไม่เคารพกฎหมาย กฎกติกา ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา หากเขาเชื่อกฎแห่งกรรม ย่อมทำให้คนในสังคมหยุดทำผิดทำชั่วได้

2. เพื่อศึกษาแนวคิดกฎแห่งกรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า กฎแห่งกรรม ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา สอนให้เชื่อว่า มนุษย์มีกรรมเป็นของตนเอง (กัมมัสสกตา) มนุษย์เป็นทายาท ผู้รับกรรม (กัมมทายาท) มนุษย์ล้วนเกิดแต่กรรม(กัมมโยนิ) กล่าวคือ กรรมเป็นผู้จัดสรร มนุษย์มีกรรมเป็น พวงพ้อง (กัมมพันธ) มนุษย์มีกรรม เป็นที่พึ่ง (กัมมปฏิสรโณ) กล่าวคือ ที่พึ่งที่เราสามารถพึ่งพาได้จริง ๆ นั้น คือ กรรม หรือ การกระทำของเราเอง การพึ่งตนจึงหมายถึงการพึ่งสิ่งที่เรากระทำไว้ พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ เราพึ่งตนเอง ดีหรือชั่ว ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างเอง ทำเอง คนอื่นไม่สามารถเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดไป กรรมย่อม จำแนกสัตว์ให้เลวละประณีตได้ (กมมํ สตเต วิชติ หินูปณิตตาย) ดีหรือชั่ว เป็นสิ่งที่เราเลือกได้ เพราะมนุษย์ มีเสรีภาพที่จะเลือกด้วยปัญญาของตน

3. เพื่อประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในสังคมหลังนวยุค ผลการวิจัย พบว่า ทุกวันนี้ ตัดสินดี-ชั่ว โดยเอาเงินมาเป็นตัวตั้ง ใครมีเงินมีทองมาก กลายเป็นคนดี คนจน กลับถูกตำหนิว่า ชั่ว พอสังคมเห็นอย่างนี้ ทำให้คนทั้งหลายเอือมระอาในการทำความดี ไม่อยากทำความดี คน ทำความดีเริ่มท้อใจ หดกำลังใจ เพราะไม่มีใครเห็นความดี แต่สังคมมุ่งเข้าหาวัตถุนิยม เสพสุข ใช้เงินซื้อทุกอย่าง เพื่อปรนเปรอตนเอง เรียกว่า แสวงหาความสุขใส่ตัว เมินเฉยในการทำความดี สังคมกลายเป็นสังคมตัว ใครตัวมัน เห็นแก่ตัวสูง ตกอยู่ภายใต้อำนาจของบริโภคนิยม หลงไหลแสงสี เพลินอยู่ในดงโลกีย์ แสวงหา ความสุขโดยไม่สนใจสังคมแวดล้อมจะเป็นเช่นไร สำหรับคนรุ่นใหม่ในสังคมกับเรื่องกรรม แม้ว่าลระดับความ เชื่อลงมาบ้าง ด้วยเหตุผลที่ว่า มันยากต่อการพิสูจน์ว่าใครทำความชั่วแล้วตายไปย่อมตกรนรก หรือทำความดี แล้ว ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ ยังไม่มีใครมีความสามารถแบบพระมาลัยที่จะพาไปชมสวรรค์ หรือลงไปดูสภาพ ของนรกจริง เป็นได้เพียงกล่าวเปรียบเทียบให้ฟัง เมื่อไม่เห็นจริง หรือไม่สัมผัสด้วยตนเอง จึงพากันปฏิเสธกัน บ้าง แต่มิเชื่อว่าทุกคนจะปฏิเสธทั้งหมด การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่อาศัยกรรมเป็นเครื่องมือ ควรพัฒนาชีวิตให้ ครอบคลุมทั้งทางกายกรรม วาจากรรม และมนโกรรม ที่เป็นกุศลกรรม และพยายามไปให้ถึงอภายกตกรรมชนิดที่ สามารถดับกรรม จึงจะเรียกว่า พ้นกรรม ไม่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏฏ์ จึงจะดับกรรมได้ทั้งหมด ในการวิจัย ครั้งนี้ พบว่า สังคมหลังนวยุคมีลักษณะโดดเด่นที่พอจะสรุปได้ ดังนี้

ประการแรก สังคมหลังนวยุคเป็นสังคมบริโภคนิยม

ประการที่สอง สังคมหลังนวยุคเป็นสังคมทุนนิยม

ประการที่สาม สังคมหลังนวยุคเป็นสังคมที่โน้มเอียงไปในทางปฏิเสธศาสนา

ประการที่สี่ สังคมหลังนวยุคเป็นสังคมแห่งความเชื่อมั่นตนเองสูง

การพัฒนาคุณภาพชีวิต จำเป็นสร้างเสริมคุณภาพชีวิตให้ครบถ้วนของการพัฒนาทั้งทางกาย จิต และ ปัญญา ตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา และดำเนินตามหลักยุทธศาสตร์(20.ปี)ที่รัฐบาลได้วางไว้ หากสังคม ดำเนินตามหลักยุทธศาสตร์ (20 ปี) สังคมสามารถพัฒนาก้าวหน้าได้ แต่สังคมต้องเข้าใจสังคมในแต่ละยุคความี พัฒนาการอย่างไร เน้นอะไรเป็นหลัก การพัฒนาทุกอย่าง ล้วนมีแกนกลางยึดเหนี่ยว หรือเป็นแรงเหวี่ยงให้

บุคคลและสังคมหมุนตาม สังคมหลังนวยุค เป็นสังคมคตินอกกรอบ ปฏิรูป ปฏิวัติความเชื่อเดิม ๆ ทั้งปฏิรูป และปฏิวัติ บริหารจัดการเสียใหม่ภายใต้กระแสของบริโภคนิยม ทุนนิยม ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีที่ พัฒนาก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่เห่อของใหม่ ไม่หลงใหลวิทยาศาสตร์ เป็นตัวของตัวเอง ดำเนินไปตามที่ควร จะเป็น แม้เป็นของเก่า หากยังเป็นประโยชน์ได้ ก็กลับนำมาใช้ใหม่ แม้เป็นของใหม่ แต่ไม่เหมาะสมกับ สถานการณ์ ก็ไม่นำพา โยนทิ้งได้ ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม เป็นสิ่งจำเป็นในโลกยุค ปัจจุบัน

ผู้วิจัยยังพบว่า สัมมาทิฐิช่วยแก้ปัญหาชีวิตและสังคมหลังนวยุค: ความถูกต้องของความคิด ความเห็น ความเข้าใจ ความเชื่อนี้ รวมเรียกว่า ความถูกต้องของทิฐิ เรียกเป็นบาลีว่า สัมมาทิฐิ ส่วนสัมมาสังกัปปะ เป็นความถูกต้องของความมุ่งหมาย คนเราจะต้องมีความมุ่งหมาย ความดำริ ความใฝ่ฝัน ความต้องการอย่างนี้ ต้องมีความมุ่งหมายที่ถูกต้องด้วยเป็นข้อที่สองด้วย องค์ถัดไป คือ ความถูกต้องของการพูดจา ความถูกต้อง ทางการพูดจะมีก็ชนิดก็ต้องมีกันหมดเลย นี้เรียกว่า สัมมาวาจา ส่วนสัมมากัมมันตะ คือ ความถูกต้องของการ กระทำทางกาย ทุกอย่างที่จะต้องประพฤติกระทำทางกายต้องทำให้ถูกต้อง สัมมาอาชีวะ ความถูกต้อง ทางการเลี้ยงชีวิตอยู่ ดำรงชีวิตอยู่ได้ ต่อไป ก็มีความถูกต้องในความพากเพียรพยายาม โดยเฉพาะทางจิต เรียกว่า สัมมาวายามะ ต่อไป ความถูกต้องในการที่มีความระลึกระจำใจอยู่ในใจนั้นถูกต้อง สิ่งใดที่ต้องระลึก อยู่ในใจเป็นประจำ เพื่อไม่ให้มันเสียหลักเสียอะไรไปนี้ จะต้องมียุ่อย่างถูกต้อง ความถูกต้องในทางระลึก ประจำใจนี้ เรียกว่า สัมมาสติ ความถูกต้องในลำดับสุดท้าย เรียกว่า สัมมาสมาธิ คื กำลังใจที่มีอยู่อย่างถูกต้อง ถึงที่สุด

4. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งหวังแสวงหา องค์ความรู้ใหม่ จากการค้นคว้าเรื่องการประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุค พบว่า การเข้าใจกฎแห่งกรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุคใน จังหวะก้าวของชีวิตได้ แม้ว่าสังคมไทยหลังนวยุคจะเป็นยุคที่เจริญก้าวหน้า ทันสมัยด้วยเทคโนโลยี หรือเป็นยุค ไฮเทค ยิ่งเจริญด้วยเทคโนโลยี เราสามารถประยุกต์ใช้สร้างความเข้าใจเรื่องกรรมได้รวดเร็วเช่นกัน

4. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายได้ว่า

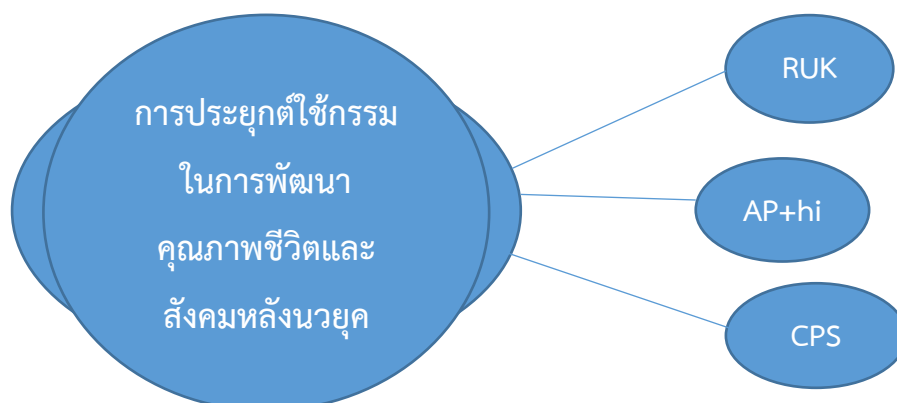
1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุค จำเป็นต้องอาศัยหลักการพัฒนาทั้ง ทางวัตถุและทางจิตใจให้เกิดสมดุล จะได้ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง สอดรับกับแนวคิดของท่านพุทธทาส ที่เสนอว่า การพัฒนาที่ถูกต้อง การพัฒนาทางจิตนี้ ไม่ต้องแยกออกเป็นทางโลกหรือทางธรรม เหมือนที่เขาใช้ กันอยู่โดยมาก พัฒนาทางจิตแล้ว มันเป็นธรรมไปหมดไม่มีโลกแล้วนำมาใช้ได้แก่เรื่องโลกๆ เดียวนี้ เขากำลัง แยกกันในการพัฒนาทางจิตเป็นเรื่องโลก เรื่องธรรม โพล่ไปแยกกันว่า เรื่องโลก คือ เรื่องทำมาหากิน มีจิตดี ในการทำมาหากิน เป็นอยู่ดีอย่างฆราวาส ส่วนพัฒนาจิตในทางธรรมนั้นเอาไปไว้เป็นเรื่องของนักบวช ของ

ศาสนา ของฤๅษี ของมุนีตามภูเข ตามป่าไปเสีย แยกอย่างนี้ไม่จำเป็น ขอให้พัฒนาทางจิตเถอะ มันเป็นการดีไปพร้อมๆกัน ไปทั้งทางโลกและทางธรรม มันเป็นเรื่องเดียวกัน ไปแยกกัน มีผิดเพี้ยนตื้นลึกกว่ากัน หรือกว้างแคบกว่ากัน อย่าไปถือว่าเป็นคนละเรื่องกัน หรือคนละอย่าง ถ้าไปแยกจากกัน นั้นแหละ คือ ความสำคัญผิดเข้าใจผิดต่อสิ่งนี้ แล้วมันจะหมุนกลับไปพัฒนาทางวัตถุโดยไม่รู้ตัว ในการพัฒนาชีวิตในสังคมไทยหลังนวยุค จำเป็นต้องมีความเข้าใจสังคมหลังนวยุคที่เป็นสังคมพหุนิยม(Pluralism) ทั้งทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารและทางเศรษฐกิจ การรู้เท่าทันสังคมหลังนวยุค ช่วยให้มีการปรับตัวได้ทันยุคทันสมัย ไม่เป็นคนหลงยุค ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เพราะก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลก

2. แนวคิดกฎแห่งกรรมในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ยอมรับว่ากฎแห่งกรรม เป็นกฎของเหตุและผล เป็นวิทยาศาสตร์ ที่เราสามารถพิสูจน์และตรวจสอบได้ สอดรับพระมหาสมคัถ์ ญาณโพธิ์/แม่ชีจำเรียง กำเนิดโตน(2563)ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลวิจัยพบว่ากรรม ให้ผลตามลำดับ หลักคำสอนเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธปรัชญาวาท ผู้ทำชั่วแล้ว ไปเกิดในทุคติภูมิก็มี ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วไปเกิดในทุคติเพราะทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อนก็มี อกุศลกรรมนั้นยังให้ผลอยู่กรรมมี หน้าที่ มีลำดับและเวลาให้ผลของกรรม ผู้ทำกรรมแล้วต้องไปรับผลของกรรมทั้งฝ่ายอกุศลกรรมและฝ่ายกุศลกรรม

3. การสร้างรูปแบบการประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในสังคมหลังนวยุค การศรัทธาในกรรม(กัมมสัทธา)สามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมหลังนวยุคได้ สอดรับกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องกรรมไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่ออายุสั้น ย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอายุสั้น การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่ออายุยืน ย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอายุยืน การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่ออาพาธน้อย ย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีอาพาธน้อย การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อฉวีพรรณทราม ย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีฉวีพรรณทราม การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อฉวีพรรณผุดผ่อง ย่อมนำไปสู่ความเป็นผู้มีฉวีพรรณผุดผ่อง การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการมีศักดิ์น้อย ย่อมนำไปสู่การเป็นผู้มีศักดิ์น้อย การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อศักดิ์ใหญ่ ย่อมนำไปสู่การเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ การปฏิบัติเพื่อโภคทรัพย์น้อย ย่อมนำไปสู่การมีโภคทรัพย์น้อย การปฏิบัติเพื่อโภคทรัพย์มาก ย่อมนำไปสู่การมีโภคทรัพย์มาก การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการเกิดในตระกูลต่ำ ย่อมนำไปสู่การเกิดในตระกูลต่ำ การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อปัญญาทราม ย่อมนำไปสู่การมีปัญญาทราม การปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อปัญญามาก ย่อมนำไปสู่การมีปัญญามาก ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม มีกรรมเป็นผู้ให้กำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่พึ่งกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและประณีต

5. องค์ความรู้ใหม่

จากภาพข้างต้น ผู้วิจัยได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่จากการทำวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้กฎแห่งกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยหลังนยุค ซึ่งสามารถเขียนเป็นโมเดลได้ ดังนี้ คือ **RUK + AP+hi + CPS** โดยมีคำอธิบาย ดังนี้

RUK หมายถึง ความเข้าใจ ความรู้ ความเชื่อ ทศณะที่ถูกต้องเรื่องกรรม กรรม คือ การกระทำด้วยเจตนา ถ้าเป็นกรรมดี เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่ดี หรือ ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ ไม่มีเจตนาแอบแฝงซ่อนเร้น มีแต่ความหวังดี ปราปรณาดี อยากให้การกระทำของตนบังเกิดผลดี ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น การกระทำดีมุ่งหวังประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต และต้องการให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความเข้าใจที่ถูกต้อง หรือ สัมมาทิฏฐิ ต้องเป็นความถูกต้องทั้งในระดับโลกีย หรือ ระดับชาวบ้าน เป็นความรู้เรื่องบุญ-บาป เป็นความเชื่อในกรรม-สวรรค์ เป็นความเชื่อถูกต้องตามทำนองธรรม และในระดับโลกุตตระ หรือ ในระดับอริยสัจ 4 คือ เข้าใจทุกข์ว่า ทุกข์เป็นอย่างไร ทุกข์เป็นความเจ็บปวด เป็นความร่ำร้อน เป็นปัญหา เป็นความทำลายสำหรับปัญญา ทุกข์เป็นความเศร้าใจ เสียใจ เป็นความทุกข์ทั้งกายและใจ เป็นสิ่งพึงกำหนดรู้ (ปริยญาตัปปธรรม) รู้ถูกต้องว่า ทุกข์มีอะไรเป็นสาเหตุ หรือความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร การสาวโยงไปถึงเหตุหรือที่มาของทุกข์ จำเป็นต้องใช้ปัญญา ทำให้รู้ได้ถูกต้องว่า **กามตัณหา** ความทะยานอยากในกาม ทั้งกิเลสกาม และวัตถุกาม **ภวตัณหา** ความทะยานอยากในภพเพื่อมีเพื่อเป็นในภพภูมินั้น ๆ เป็นเทวดาในสุคติภูมิ เป็นพรหมในพรหมโลก เป็นมนุษย์ในมนุษย์โลก สัตว์ทั้งหลายล้วนตัณหาพาไป หรือสัตว์ทั้งหลายถูกแรงเหวี่ยงของตัณหา ถูกตัณหาบงการ มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของตัณหา **วิภวตัณหา** ความทะยานอยากที่จะออกจากภพ อยากไปให้พ้นจากสภาพที่เคยเป็น เคยเป็นเจ้าของ ก็อยากสละสิทธิ์ ไม่อยากครอบครองในสิ่งที่ตนเองเคยครอบครอง เกิดนิพพิทาเอือมระอา ตัณหาจึงเป็นเรื่องที่ต้องกำจัด หรือทำลายให้หมดไป (ปหานตัปปธรรม) รู้ถูกต้องว่า เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้ว ความสงบสุข ก็จะบังเกิดขึ้น จิตใจจักปลอดโปร่ง โล่ง เบาสบาย ไม่ยึดติดกับสิ่งใด ใจเป็นอิสระ มีเสรีภาพ เป็นเสรีชน มีชีวิตที่เต็มเปี่ยมด้วยสันติสุข สิ่งเหล่านี้เป็นเป้าหมายสูงสุดของการดำรงชีวิต เป็นเรื่องที่ต้องทำให้ชัดเจน (สัจฉิกาทัปปธรรม) รู้ถูกต้องว่า แนวทางในการดำเนินชีวิต จักต้องดำเนินบนทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์แปดประการนั่นเอง เป็นหลักปฏิบัติที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้น (ภาเวตตัปปธรรม)

AP + hi หมายถึง การประยุกต์ใช้ไฮ-เทคโนโลยี รู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต

CPS หมายถึง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและรู้เท่าทันสังคมหลังนวยุคได้ทันทั่วทั้งที่ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา หากความรู้เกิดขึ้นช้า ย่อมรู้ไม่ทันความเปลี่ยนแปลง และไม่เข้าใจสังคมหลังนวยุค กลายเป็นคนตกยุค เมื่อไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง ทำให้เข้าใจผิด เข้าใจไม่ชัดเจน กลายเป็นคนหลงยุค จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนร่วมปฏิวัติในทุกขั้นตอนของชีวิตและสังคมหลังนวยุค

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาคุณภาพชีวิต จำเป็นต้องเสริมคุณภาพชีวิตให้ครบถ้วนของการพัฒนาทั้งทางกาย จิต และปัญญา ตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา หลักกรรมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปตามระดับ โดยการสอนให้คนดำรงตนอยู่ในความดี(กุศลกรรม) ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยให้เริ่มต้นที่สํารวมกายมิให้ทำชั่ว โดยการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ฆ่าผู้อื่น ไม่ถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนไม่ฉ้อโกง ไม่คอร์รัปชั่น ไม่ประพฤติผิดประเวณี ทั้ง 3 เรื่องนี้ เมื่อก้าวล่วง หรือล่วงเกิน มักเป็นเรื่องทางกาย หรืออาศัยกายหากบุคคลสํารวมกาย ควบคุมกายได้ ปัญหาอาชญากรรมก็หมดไปแต่ที่ซึ่งเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ เพราะคนไม่คำนึงศีลธรรมเบื้องต้นเหล่านี้ จึงก่อปัญหาอาชญากรรมขึ้นทุกวันในรูปแบบต่าง ๆ เมื่อบุคคลควบคุมกายได้ ก่อนพัฒนาไปสู่การควบคุมวาจา หรือพัฒนาวาจาให้มีการพูดวาจาที่ดี ถูกต้อง ถูกกาลเทศะ พูดแต่วาจาที่ดีงามไพเราะอ่อนหวาน ประสานสามัคคีในหมู่คณะ และไม่พูดเหลวไหล พัฒนาได้อย่างนี้ จึงพัฒนาใจให้คิดดี ไม่คิดร้าย และมีสัมมาทิฐิมีปัญญาเห็นชอบในกรอบของศีลธรรมหลักอกุศลกรรม เมื่อมีสิ่งที่เป็นกุศล กล่าวคือ สิ่งดี สิ่งที่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นบุญ สิ่งที่ดีความชั่วออกไป ย่อมมีสิ่งที่เป็นอกุศล กล่าวคือ สิ่งชั่ว สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นบาปสิ่งที่เป็นกุศลต้องพัฒนา แต่สิ่งที่เป็นอกุศลต้องกำจัด การปล่อยให้สิ่งที่เป็นอกุศลเจริญงอกงามเป็นการเปิด โอกาสให้ความชั่วงอกเงย เพราะอกุศลเป็นตัวทำลายคุณภาพชีวิต หากสามารถกำจัดอกุศลลงได้คุณภาพชีวิตย่อมตามมา หลักอภัยภักตกรรม เป็นยกระดับคุณภาพชีวิตไปสู่ระดับที่เหนือกว่ากุศลและอกุศล เพราะเป็นการรู้เท่าทันชีวิต รู้เท่าทันกรรม ทั้งเป็นการทำหน้าที่ที่บริสุทธิ์ ไม่มุ่งหวังอามิสเป็นตัวตั้ง แต่มุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงแก่มวลมนุษยชาติ และนำพามนุษย์สู่การพ้นทุกข์ตลอดไป หากบุคคลได้ศึกษาและเข้าใจ เขาเหล่านั้นย่อมสามารถนำมาเป็นใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตปัจจุบันอันจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิต และเป็นเป็นผลดีกับสังคมโดยรวม เพราะทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำความดีและทำความชั่ว เมื่อมีการเว้นจากความชั่ว หันมาประกอบกรรมดี เป็นการสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พยายามสอนสาวกให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม อันจักส่งผลให้เกิด โสถิผล เป็นมงคลกับชีวิตทั้งใน โลกนี้และโลกหน้าหลักนิยาม ที่รวมกฎแห่งความจริงที่เป็นที่ยอมรับหรือ กฎธรรมชาติ กรรมนิยามเป็นกฎธรรมชาติ คือเป็นกฎแห่งความจริงข้อหนึ่ง เมื่อเป็นกฎธรรมชาติ กฎแห่งกรรม จึงเป็นกลางในตัวเอง กล่าวคือ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง และไม่ดีหรือชั่วเพียงแต่ยืนยันว่า เมื่อกระทำให้สิ่งใดลงไป การกระทำนั้น ย่อมเกิดผลตามมา อาจเป็นผลดีถ้ากระทำความดี อาจ

เป็นผลชั่วถ้ากระทำความชั่ว ถ้าทำตามหน้าที่ด้วยใจบริสุทธิ์ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ กรรมก็บริสุทธิ์ ไม่ส่งผลกระทบในเชิงของความเลวร้ายที่จะตามมาในภายหลัง กฎแห่งกรรมจึงสามารถนำไปประยุกต์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้เป็นอย่างดี เพราะช่วยทำให้ชีวิตดีขึ้นและมีผลโดยตรงต่อสันติสุขและสันติภาพของสังคมโดยรวม

สำหรับผู้สนใจต้องการทำวิจัยต่อไป มีหลายประเด็นที่น่าสนใจ อาทิเช่น การวิจัยถึงการล้างบาปในพระพุทธศาสนาขัดแย้งหรือสอดคล้องกับกฎแห่งกรรมอย่างไร การวิจัยกฎแห่งกรรมกับสังสารวัฏฏ์ การวิจัยเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมกับนิพพาน การวิจัยเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์เป็นไปตามกฎแห่งกรรม หรือการวิจัยพลังของอโหสิกรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น

บรรณานุกรม

พุทธทาสภิกขุ. (2518). **บรมธรรม ภาคต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ไซยา: ธรรมทานมูลนิธิ.

_____. (2521). **บรมธรรม ภาคต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ไซยา: ธรรมทานมูลนิธิ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). **กาลานุกรม: พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 3/1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก เล่มที่ 11/14/16/22/23/**. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์ แม่ชีจำเรียง กำเนิดไหนด. (2563). **การศึกษาวิจัยเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ อ้างอิงใน Brand Inside By Parichat Chk -22/10/2021 สืบค้นเมื่อ 20 ก.พ. 2565.